

Rudar Martin Brečko

Martin Brečko se je rodil 24. 10. 1955 v Celju. Njegova družina – mama, oče in osem otrok – je živela v naselju Miklavž pri Taboru na hribovitem obrobju Spodnje Savinjske doline. Njegov stari oče po materini strani Andrej Zakonjšek (1889–1941) je bil udeleženec španske državljanske vojne, po vdoru okupatorja leta 1941 se je vključil v osvobodilno gibanje. Njegov dom je bil pomembna postojanka savinjskih in revirskih partizanov. Prvič je bil aretiran že oktobra 1941, ponovno pa novembra 1941. Po izdaji je bil ustreljen v Mariboru, ženo in hčerko so odpeljali v Nemčijo. Leta 1942 (2. 10.) je bila ustreljena tudi sestra Andreja Zakonjška Antonija Zakonjšek.

Oče Martina Brečka (Albin Brečko) se je prav tako priključil partizanom. Njegovo prvo ženo so nosečo pokončali v bolnici v Celju. Po končani vojni je bil zaposlen v Trbovljah, najprej v rudniku, nato pa v Elektro Trbovlje in v Elektrarni. Njegova druga žena Marija Brečko (mama Martina Brečka) je skrbela za kmetijo in osem otrok.

Martin Brečko je prva štiri leta obiskoval podružnično osnovno šolo OŠ Prebold pod Reško planino (danes je v nekdanji šoli Planinski dom pod Reško planino) v hribovskem naselju Marija Reka. Šolanje je nadaljeval na OŠ Ivana Cankarja Trbovlje. Sleherni dan je pešačil dve uri v Trbovlje in dve nazaj domov, če so imeli na poti s sotovariši še kakšne 'dodatne dejavnosti', pa še več. Tu in tam so se do šole 'prišlepali' s kakšnim naključnim tovornjakom, sicer pa se jim je zdela dvournna pot čisto normalna stvar. Torbice niso bile prav težke, komaj kak zvezek je opletal v njih.

Snemanje filma za rudarsko šolo, cca 1985. Vidno je samohodno hidravlično podporje znamke Marell-Hydro za nadkopno pridobivanje premoga. Orig. Martin Brečko

V veliki družini se ni kaj dosti razmišljalo, kaj bi po osnovni šoli. Treba se je bilo zaposliti. Začel je v Tekstilni tovarni Prebold, komaj polnoleten pa je odšel na služenje vojaškega roka v Vipavo. Med drugim so vojaki veliko delali na terenu po Travnici gori in v Kočevski Reki, kjer je bilo za državo pomembno zaprto območje. Po odsluženju se je želel zaposliti v Nemčiji, kjer je že živela njegova sestra. Ker pa je imel dve leti vojne prepovedi (delal na objektih, ki jih je država gradila v tajnosti), to ni bilo mogoče. Med služenjem vojaškega roka je spoznal kasnejšega direktorja RTH Aljošo Kinka, ki mu je predstavil svetle točke 'knapovščine'!

Leta 1974 je prišel na rudnik povprašat za delo. Takoj je bil sprejet in naslednji dan že na 'šihlu'. Rudarskega poklica ni poznal: »Šele z leti dojameš, kaj je knapovščina. Ena sama opreznost in prilagajanje. To je živa narava. Sodelovati moraš z njo, spoštovati naravne zakonitosti. Če grmi, se zunaj umakneš na varno ... Tukaj moraš spremljati vse: blato, vodo, kje so najboljše možnosti ... Pa brez krampa in lopate tudi ne gre.«

Pri rudniku je začel 'z nule', zadnji 'laufer' oz. vozač. Čez tri leta je napredoval v učnega kopača, nato v samostojnega kopača, sledili sta delovni mesti strojnika in strelca ali 'šusmajstra'. Imel je srečo, da je delal z vrhunskimi rudarji in se od njih učil. Nanj so prenašali svoje izkušnje in konkretno znanje, ne zgolj papirnatega iz skript. Knapi, ki so se šolali ob delu (tudi on sam), so bili po mnenju Martina Brečka sposobnejši od tistih, ki so prišli naravnost iz šole. Že nekje na polovici delovne dobe pa je postal gospodar čela oz. vodja odkopa. Ko mu je nadrejeni povedal, da bo napredoval, so ga obhajali dvomi, saj naj bi bil po novem svojim 'kumeratam' nadrejen.

Spraševal se je, če bodo še lahko prijatelji. A so mu povedali, da si je napredovanje zaslužil, pri njih je imel močno podporo in zaupanje. Dvakrat je bil tudi predlagan za šolo za 'štajgerja' (nadzornika), ker pa ni bil član komunistične partije, je bil obkram zavrnjen. Bil pa je aktiven v sindikatu in delavskem svetu.

Kot gospodar čela je bil glava svoje ekipe, predvsem je moral poskrbeti za njeno varnost in speljati dnevni delovni proces. Meril je prisotnost plinov, pripravljaval potreben delovni material, razporejal ('pelegal') ljudi po deloviščih glede na njihove sposobnosti.

Leta 1988 je imel prvo delovno nezgodo. Ko so odpirali Frančiškov rov in delali visoko progo, si je hudo poškodoval hrbtenico. Nanjo mu je padel velik kos premoga. Po dolgotrajni rehabilitaciji si je opomogel in se vrnil v jamo. Še isto leto mu je velik 'štuk' premoga zdrobil gleženj. Sicer pa skorajda ni bilo knapa, ki bi ne bil poškodovan.

Delal je v t. i. hribovskem 'dritlu', v katerem so bili pretežno rudarji s Kumljanskega, iz okolice Vrhov in Marije Reke, pa tudi iz republik nekdanje Jugoslavije. Veljali so za dobre knape, delo so dostikrat končali pred rokom in složni so tudi po šihlu zavili še kam. Nočno delo se je končevalo »glih, ko so vse odprli« [M. Brečko], in 'kulturne obveznosti' so se rade zavlekle. »Včasih si bil jezen, če nisi smel dat za rundo«. [M. Brečko] Večkrat ga je žena vprašala, če mu kosilo prinese kam drugam ... Kot se spominja, je bil rudnik še v 80. letih tudi neke vrste socialna ustanova. Dogajalo se je, da so na željo sindikata podaljševali zaposlitev celo 'plaumoharjem', da ti niso bili v breme občini oz. centru za socialno delo. Po letu 1991, ko se je Jugoslaviji zgodil 'frpruh', se je marsikaj spremenilo.

Problemi so se začeli nabirati tako znotraj rudarstva kot tudi v širši skupnosti. Iskale so se nove poti. Delo pri rudniku je zapustilo nekaj pridnih delavcev ('kumeratov') iz nekdanje Jugoslavije, ker niso imeli slovenskega državljanstva. Knapi na nacionalnost niso dali nič, bili so samo dobri ali slabi. Beli ali črni ali ... je bilo vseeno. Veljalo je pravilo, da če ne moreš človeku pomagati, ga pusti pri miru ... Rudnik je v tem obdobju pomladil svoj tehnični kader, zmanjševalo se je število zaposlenih, povečevali so se pritiski. Nekoč je imel Martin Brečko kot gospodar čela ekipo 18 ljudi, potem le še osem, proizvodnja pa naj bi se večala. Po izkušnjah knapov jim tehnologija ni vedno prinesla izboljšanja (T. Lisec), vztrajali so samo še najbolj trmasti, ki jim je veliko pomenilo tudi druženje po sihtu. Leta 1999 je imel neuspeh referendum o gradnji TET3 za posledico Zakon o postopnem zapiranju RTH (2000). Ta je presežni delovni sili ponudil tudi posebne pogoje za poklicno upokojevanje.

Med zadnjimi se je za pokoj po 25 letih delovne dobe v najtežjih razmerah odločil tudi Martin Brečko. Nikoli mu ni bilo težko delati, tega je bil navajen že na kmetiji, ko je šlo bolj kot ne iz rok v usta. Pri rudniku pa je bila 'colnga', ne najvišja (rudnik je bil v lasti države), a je bila stalna.

Vrhunec njegove poklicne poti je bilo napredovanje na položaj gospodarja čela, drugi vrh pa je dosegel, ko je po hudi nesreči, ki ga je ohromila, spet shodil in tudi nadaljeval svoje delo.

Kot najboljši del poklica je videl 'kumeratšaft' – tovarštvo in prijateljstvo med knapi, kakovostne odnose med ljudmi, človečnost in strokovnost. Seveda je cenil tudi plačo in bonificirana delovna leta ter to, da je živ in zdrav dočakal pokoj.

Najslabši del poklica pa so bile izgube – vsaka huda nesreča in smrt. Na neko delovno soboto je šel s svojega delovnega mesta v jami po 'purfl' (razstrelivo), v tem času je njegov kolega zgrmel v jašek. »To je trenutek, ko se zaveš, da ga ni več in da tudi tebe lahko zmanjka v hipu. In začneš tuhtat, kaj bo z ženo, kaj bo z otroki. Ko pa gre delo naprej, na to pozabiš, se sprjazniš. Vsak dan si imel srečo, če si prišel ven. Nesreče so tudi zunaj, samo v jami je zanje več možnosti.«

Odnos družbe do rudarskega poklica se mu je zdel dvojen. V Zasavju je bil knap spoštovan in časten poklic (sploh v besedah ...), povezan z občudovanjem poguma ('si korajžen'). Širša družba je imela po njegovem knape za 'bumberfirerje' po principu, da zna 'šaflo' vsak držati in da je za v jamo vsak dober. Knapi so odgovarjali, da bi res šel marsikdo delat v jamo, če bi ta le imela okna. Sam pa se je za svojo osebno rabo držal načela, da je 'boljš bit živ butelj kot mrtev heroj' ...

Danes, ko je že 21 let v pokoju, s svojimi nekdanjimi delovnimi tovariši še vedno prijateljuje. Med njimi ni bilo nikoli hinavščine in je tudi danes ni. Recept? »Človeka vendar začutiš!«

